

ELEONORA POSTEN

LOVÖ HEMBYGDSFÖRENINGIS TIDNING

Nummer 3

September 2019

Årgång 27

BERIT WALLENBERG 1920

Foto: Florman Stockholm

PRESSBYRÅN

Om försäljningsställe efter infobrevet om nedläggningen

Informationsbrevet slutar med att SFV hoppas att ett nytt försäljningsställe ska finnas på plats till nästa sommarsäsong. Skapelseprocessen är lång beroende på alla som ska yttra sig och att Riksantikvarieämbetet enligt lag har sista ordet när det gäller världsarv. Jag har haft kontakt med SFV och man hoppas ha någon typ av tillfälligt försäljningsställe inom entréområdet betydligt tidigare.

Man önskar att besökare ska kunna handla förfriskningar och liknande i närheten, dock inte helt nära den nuvarande pressbyrån. Där kommer det att bullra och ryka för mycket från vägarbetena. Men lätt nåbart för sugna turister och andra. Mer tydlig än så här kan SFV inte vara. Så snart vi får mer information kommer den att finnas i EleonoraPosten.

Bertil Ottoson

Mörkret sänker sig över Pressbyrån. Foto Staffan Lindholm

FÖRETEELSER OCH LEVNADSÖDEN UNDER JÄRNÅLDERN

Arkeologiska institutionen vid Stockholms universitet bedrev årligen seminarie- och forskningsgrävningar på Lovö, från år 1958 till år 2007 under ledning av undertecknad. Här följer fortsättningen i serien om "Företeelser och levnadsöden under järnåldern".

Denna artikel handlar om en ung rik kvinna begravd i en kammargrav.

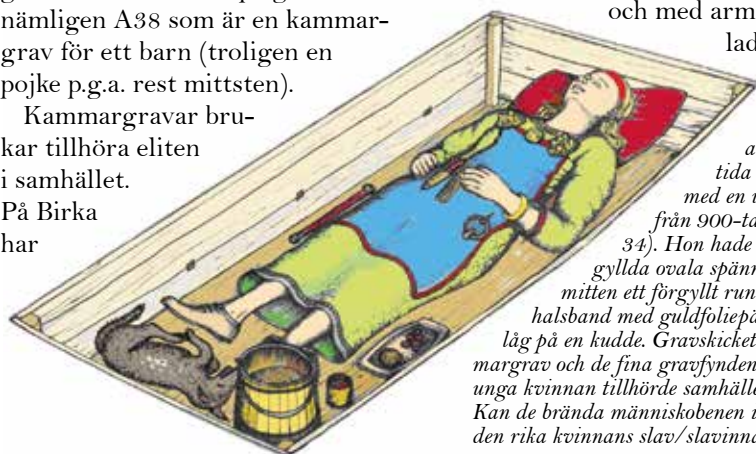
EN UNG RIK KVINNA I EN VIKINGATIDA KAMMARGRAV (RAÄ 34, A89)

I utkanten av gravfältet Raä 34 Lunda/Berga i slutningen ned mot Berga gård har en s.k. kammargrav från 900-talet undersökts – A89. Före undersökningen var graven 6 meter i diameter och 0,2 meter hög med en oval insjunkning i mitten. En kammargrav är en gravkonstruktion med ett nedgrävt kammarrum av trä för den avlidna. Ytterligare en kammargrav har undersökts på gravfältet, nämligen A38 som är en kammargrav för ett barn (troligen en pojke p.g.a. rest mittsten).

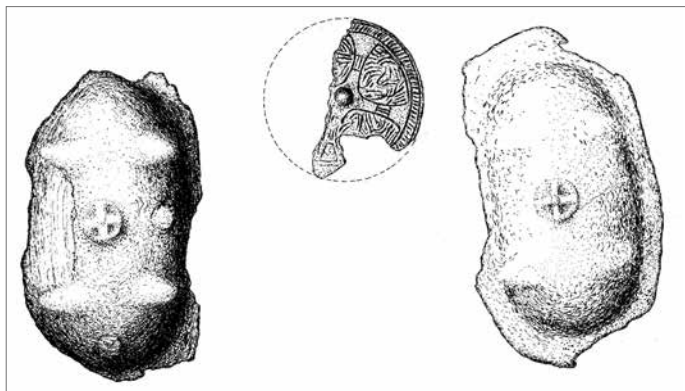
Kammargravar brukar tillhöra eliten i samhället. På Birka har

111 kammargravar undersökts (Gräslund 1980). Vikingatida kammargravar i Mälardalen utanför Birka är inte så vanliga (endast ett 20-tal). Några har undersökts på de fyndrika båtgravfälten i Vendel och Valsgärde och på ytterligare några platser i Uppland och Västmanland. I det närbelägna norra Spånga, där omfattande exploateringsgrävningar ägde rum under 1900-talets andra hälft, finns bara en enda känd och det är en rik dubbelgrav från Hjulsta (Biuv 1992, s.150; Thorberg 1975:2, s.68f). Både män och kvinnor har begravts i kammargravar. Generellt sett så är kammargravar rika på fynd med rika vapenutrustningar och rikt utsmyckade kvinnor. Man anser att de som blivit begravda i kammargravar tillhörde ett högre socialt skikt i samhället.

I kammargraven A89 på Raä 34 Lunda/Berga hade en ung rik kvinna blivit begravd obränd. Kvinnan hade placerats på rygg med huvudet i öster och med armarna vinklade över bälen.

Rekonstruktion av den vikingatida kammargraven med en ung rik kvinna från 900-talet (A89, Raä 34). Hon hade bl.a. två förgyllda ovala spännbucklor och i mitten ett förgyllt rundspänne samt ett halsband med guldförliepärlor. Huvudet låg på en kudde. Gravskicket med en kammargrav och de fina gravfynden tyder på att den unga kvinnan tillhörde samhällets övre skikt. Kan de brända människoben i ytan ha varit den rika kvinnans slav/slavinna?

På kvinnans bröst låg två mycket fragmentariska ovala spännbucklor (typ P52) och i mitten ett fragmentariskt rundspänne. Alla har varit förgyllda.

På bröstet fanns två förgyllda ovala spännbucklor (typ P52) och däremellan ett förgyllt ornerat rundspänne. Under hakan låg ett halsband bestående av 22 dubbelpärlor varav 20 av guldfolie och en av silverfolie och en av blått glas. En kniv fäst (?) i en bronskedja hängde ned på bröstet och på vänster handled satt en armbygel av brons och intill låg ett ringspänne av järn. Vid fötterna stod ett laggkärl med järnhank. Av skelettet återstod endast tänderna som var helt oslitna vilket tyder på en ung individ, kanske i övre tonåren. Hon hade fått sina visdomständer. Men tunna rottrådar hade vuxit i kraniets nyligen förmultnade benvävnad så att kraniekonturen skymtade i form av rottrådar, med avsaknad i ögonhålorna. Under detta "rottrådshuvud" med gapande ögonhålor var jorden brunaktig i en rektangulär form som skulle kunna tolkas som att huvudet legat på en kudde. På en av de ovala spännbucklorna fanns en fastärgad 5-8 mm stor hårtuss av mörkbrunt hår och på rundspännet fanns textilfragment i två lager – det övre av grövre trådar och det undre av finare trådar, båda i tuskaftsteknik.

Exempel på hur de två ovala ornerade spännbucklorna sett ut Från Birka, Grav 965. (Arbman, 1940, Taf.68).

Fragment av det rundspännet i kammargraven. Spännet har varit ca 5 cm i diameter.

Denna grav har en orientering i Ö-V-lig riktning med huvudet i Ö. Orienteringen har en dragning åt NÖ-SV vilket är vanligast bland de 37 vikingatida skelettgravarna på detta gravfält (Petré 2010, s.389f.). Orienteringen och skelettgravskicket anses ha haft en kristen påverkan.

Överst i fyllningen i denna grav fanns i NV delen en utbredning av brända ben. Dessa har bestämts till människa och svin(?). Hur skall denna brända människa tolkas? Är det ett offer till den rika unga obrända kvinnan i kammargraven – en slav/ slavinna? Kanske man ville att även brandgravsritualens hedniska innebörd skulle återspeglas i det dubbla gravskicket för att blidka alla gudar och magiska krafter. Troligen har man på denna elitnivå haft nära anknytning till eliten i Birka och därmed också haft möjlighet till internationella kontakter.

LITTERATUR

Arbman, Holger. 1940. *Birka I. Die Gräber*. KVHAA. Stockholm

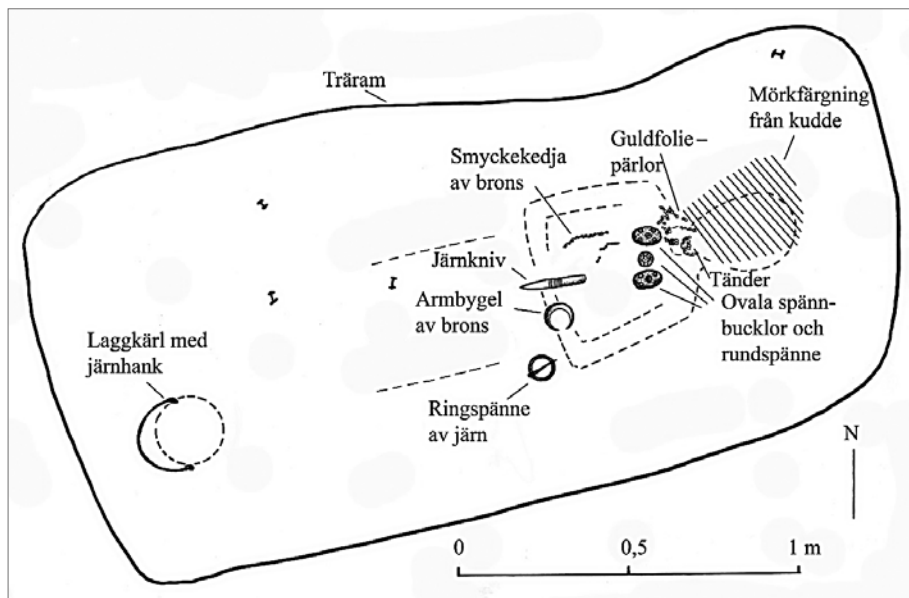
Biuv, Anita. 1992. *Norra Spånga. Bebyggelse och samhälle under järnåldern*. Stockholms monografier. Stockholms stad.

Gräslund, Anne-Sofie. 1980. *Birka IV. The Burial Customs*. KVHAA. Stockholm.

Thorberg, Håkan. 1975. Dateringsförsök av två gravfält vid Hjulsta by. *Fornvännen*.

Petré, Bo. 2010. Arkeologiska undersökningar på fornlämning Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Uppland. *Lovö Archaeological Reports and Studies (LARS). Nr 9*. Department of Archaeology and Classical Studies. Stockholm University.

Bo Petré

Planritning av kammargraven A 89 på gravfältet Raä 34, Lunda/Berga, Lovö.

Det mesta hade förmultnat bort. En ung rik kvinna hade blivit begravd i en kammargrav – en ovanlig gravform som tillhörde det övre skiktet i samhället.

I ytan fanns brända ben från en människa – kanske en slav/slavinna.

BERIT WALLENBERG (1902–1995)

"Du vet ju att Lovö socken är mitt liv"
Ur brev till Stina Ridderstad 1938

DEN FÖRSTA TIDEN

Berit Wallenbergs första bostadsadress var Villagatan 4. Huset ägdes av familjen Wallenberg och Berits familj hade lägenheten på 2 tr. I våningen under bodde den nyligen inflyttade familjen Stavenow med dottern Elisabet. Första året den 13 dec kom Berit tidigt i full Luciaskrud och lussade för föräldrarna i deras sängkammare innan de stigit upp. Husjungfrun hade öppnat dörren så de överraskades.

När Elisabet hade tagit studenten och körts hem i en dragkärra av sina vänner hade Berit ordnat med flaggning över porten och kom med en

Berit 2 år. Foto: Ferd. Flodin, Stockholm

gåva, en vacker duk. Hon försvann snabbt. Det visar hennes omvårdnad om de få familjer som var hyresgäster. Berit var snäll och generös men också skygg. Hon gjorde ett ensamt intryck. Berit var alltid var ute och gick med bara mamman.

Efter studentexamen flyttade Elisabeth till Uppsala där hon doktorerade. Många år senare kom hon att bo på Lovön, Kantongatan, gift med Drottningholms slottsarkitekt, Ove Hide-mark. Även Berit Wallenberg bodde då på Lovön, villa Viken, tillsammans med sin släkting Susanne Wallenberg. Det intryck Berit då gav när hon gick Kantongatan fram var udda. Jag såg henne några gånger. Hon var mager, böjd och ganska liten och bar stora sandaler och tjocka sockor, klänning som liknade en städrock samt en stickad mössa, neddragen över öronen – sommar som vinter. Hon gick alltid ensam. Vem kunde tro att denna kvinna var en av Sveriges främsta forskare inom arkeologi och konstvetenskap? Vilken uppfostran, vilka livsval och vilka upplevelser hade gjort henne till en udda person som utsattes för människors ringaktning och löje?

Under hela sitt liv var Berit Wallenberg en ensam människa som längtade efter kärlek, gemenskap och samarbete. I 14-årsåldern förälskade hon sig två gånger, men övergavs för andra flickor. Hon led av eksem och hade tidvis svår migrän, som tillsammans med föräldrarnas inflytande på valen av umgänge försvårade Berits sociala .liv. Ovanpå detta haltade

Berits föräldrar Beatrice och Oscar Wallenberg. Okänd fotograf.

hon eftersom hennes rygg var sned. Hon såg sig själv som ful och hade låg självkänsla. Berit förklarade sin ensamhet med att hennes fina kläder gjorde att andra såg henne som en prinsessa och därför inte vågade ta kontakt. Efter Berits död skrev en tidigare brevvän (2001) att föräldrarna bestämde vilka Berit fick bjuda hem. Brevskrivaren blev hembjuden därför att hennes pappa var professor och hennes mamma adlig. Den påtvingade sociala isoleringen försökte Berit kompensera med framgångsrik vetenskaplig aktivitet. Det var nog hennes största, kanske enda, möjlighet.

Berits uppvaknande religiositet utvecklades genom undervisningen i kristendom för en engagerad lärare och gudstjänstbesök i Jacobs och Gustav Vasa kyrkor. Konfirmationstiden blev avgörande. Under sommaren då Berit bodde i villa Viken undervisades hon av prosten i Lovö församling, Gustav Bruncrona, som

kom att bli hennes vän och biktfader, en reservpappa och räddningen från föräldrarnas konservativa uppfattning om kvinnans roll i samhället.

UNGDOMENS FRAMGÅNGAR OCH BEGRÄNSNINGAR

Att Berit var begåvad bevisade hon för både för sig själv och andra genom att under tre år göra helt felfria skrivningar i matematik. I studentexamen fick Berit slutbetyget A. Berit kände att allt hon kunde och ville göra motarbetades av hennes föräldrar, som hade den tidens konventionella uppfattning om döttrars framtid. Hushållsskola, man och barn som skulle skötas. Pappan ville på sin höjd att Berit skulle gå en kurs för kontorister. Han skrev ett uppförande brev som han krävde att Berit skulle läsa om varje månad. Brevet betonar framför allt vikten av kvinnans lydnad i livets alla skeden.

Det tog lång tid innan Berit helt frigjorde sig från faderns inflytande, längre än till hans död 1939. Konflikten blev allt starkare och i brev till en väninna skrev Berit att hon ibland hatade sin far. Men hatet var samtidigt en självständighetsförklaring. Mamman var än mindre stöttande. Hon förbjöd Berit att börja gymnasiestudier: "Flickor ska inte studera". Berit bedrev i stället med hjälp av väninnan Clary Berg självstudier som modern inte kunde hindra, och började ändå gymnasiestudier vid Nya Elementarskolan för flickor och tog studenten i maj 1925. Hon var då 23 år och hade förlorat mycket tid i sin mest kreativa ålder. Berit visste att hon ville

Berit som student 1925. Wikipedia

ha kvalificerad utbildning och ägna sig åt forskning på flera områden. I september 1925 skrevs hon in vid Stockholms Högskola. "Äntligen är jag akademisk medborgare". Både studier och forskning tog fart och Berit gjorde flera resor till olika länder där hon främst studerade och analyserade muralmålningar i kyrkor för en kommande avhandling.

Berits självbiografiska studie (se nedan) började så här: "En lucka högst uppe på tornspiran hade fallit ned på marken". I kyrkan pågick förberedelserna för ett Wallenbergbröllop. Berit pyntade just altaret. Kyrkvaktmästaren skulle be om hjälp med luckan av den yngste. Det råkade vara Berit. Hon tog med sig lådkameran och började klättringen uppför delvis halvmurkna stegar. Högst uppe vid spirans topp hissade Berit upp luckan. Hon passade på att ta bilder över landskapet

åt alla håll. Sedan kröp hon genom takstolarna ända bort till korkupolen. Berit hade älskat Lovö kyrka för sina andliga upplevelser. Nu blev hon intresserad av byggnaden och började fundera på dess ålder och historia. Några dagar senare beslutade hon att bli konsthistoriker och började läsa latin för att komma in på gymnasiet.

Som gymnasist tog Berit del av Hilleleshögs kyrkas restaurering där målningarna togs fram. Hon lärde sig arkeologisk grävteknik och byggnadsvård av kända auktoriteter och fick ledigt från skolan för en kurs i kyrkovård och kyrkokonst i Falun. I Lovö kyrka hittade hon en medeltida altarskiva i kyrkogolvet och anmälde fyndet till Riksantikvarien.

Berits starka kristna tro kom att genomsyra hennes studier och akademiska forskning. Nordisk arkeologi var hennes första forskningsområde. Berit gick på föreläsningar och deltog 1925 i utgrävningar under professor Sune Lindqvist. Året därpå fick hon

Berit Wallenberg tillsammans med två manliga arkeologer vid Nälsta 1930. Wikipedia

vara med och gräva i Gamla Uppsala och i Alvastra klosterkyrka. Hon studerade fornminnen på Adelsö och deltog i arbeten på Björkö. Hon var ofta den enda kvinnan i gruppen. En professor ställde ett bordsben på Berits fot och satte sig på bordet medan han talade om Gotlands dopfuntar. Hon ville inte skrika, men hade svårt att gå i tre veckor. På den tiden var det inte lätt att vara kvinna i den akademiska världen. Under hösten 1926 höll Berit ett seminarieföredrag om Färentuna härads fasta fornlämningar.

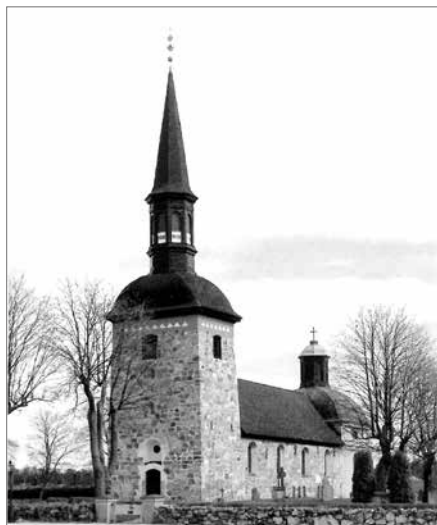
Fram till 1935 ägnade sig Berit nästan enbart åt vetenskapen. Hon studerade konsthistoria, nordisk, klassisk, kinesisk och allmän arkeologi, nordisk etnologi, allmän etnografi, religionshistoria, antikens och medeltidens historia, runskrifter, kartritning, grekiska och italienska. Arbetet med utgrävningar pågick året runt, kurser vid svenska institutet i Rom och Byzantinska institutet i Ravenna, kyrkresor och museiresor i skilda länder samt museiarbete i Stockholm. Det smärtade Berit att hon inte hann med sin licentiatexamen innan Lovö kyrka skulle restaureras 1935.

Under år 1928 följde Berit en serie föreläsningar om muralmålningar i svenska, finska och danska kyrkor. År 1929 tenderade Berit Nordens hela konsthistoria. Hon studerade ständigt forntida objekt i många muséer och i flera länder. 1933 tenderade Berit Konsthistoria med konstteori och fick betyget Berömlig. Hennes liv påverkades fortfarande av föräldrarna. Berit bodde med sin mamma ända fram till hennes död 1962. Omgivningen har

förklarat att hennes ungdom började först då, vid 60 års ålder! Som motvikt till den auktoritära fadern hade Berit fortfarande Gustaf Bruncrona som samtalspartner och biktader. Bruncronas predikningar var så omvälvande för Berit att de åstadkom hennes första omvändelse. Berits aktiva kyrkliga liv hade börjat. De umgicks i prästgården där Berit hjälper till med litet av varje. "Jag står farbror Gösta lika nära som min egen pappa. Han och tant Sofia har varit mina extra föräldrar under många år..." Bruncrona drabbades emellertid 1932 av den första i en serie hjärnblödningar och avled 1935. Berit sörjde djupt sin andra pappa och gick svartklädd ett halvt år.

DET STORA UPPDRAGET

Lovö socken och Lovö kyrka var den fasta punkten och det stora intresset i Berits liv. År 1935 flyttade hon till

Lovö kyrka

Foto: Birgitta Wendel, Drottningholm

Lovö församling där hon engagerade sig i Lovö kyrkas restaurering. Kyrkostämman hade tacksamt godkänt att Berit med egna medel hade erbjudit sig att verkställa flytten av en runsten från kyrkans södra vägg till kyrkogården. Under kyrktornet hittades flera runstenar som också placerades runt kyrkan där nu Lovö samtliga runstenar finns. Lovö enda hållristning finns på Edebys område där hamnen fanns under vikingatiden: "Åfrid lät hugga åt sina söner Svarthöfde och Julfast, och åt Åsgöt". Ernfäst ristade hällen men den är inte signerad. Men Berit visste (*Runstenar på Lovö* av Berit Wallenberg – säljs av Lovö hembygdsförening).

I mars 1935 förordnade Riksantikvarieämbetet fil. kand. Berit Wallenberg att som kontrollant följa restaureringsarbetet på Lovö kyrka. Ingen kvinna hade tidigare utsetts att leda ett sådant arbete. Under arbetet i kyrkan återgav Berit en episod strax före Pingst 1935. Hon arbetar ensam med arkitekturfragment från medeltiden i kyrkans bårhus. Det enda sällskapet består av en kista, som innehöll en ladugårdsskär från Norrby gård. Kistan var inte alls skrämmande för Berit. Ladugårdsskären hade blivit ihjälstängad av en tjur. Tragedin fick Norrbys arrendator, Carl Cecil Bäckström, att som pionjär inleda avhorning av kobeståndet. När han ca 6 år senare själv blev angripen av gårdens tjur klarade han sig med en hjärnskakning.

Berits kristna övertygelse var sannolikt en viktig faktor i hennes engagemang och kärlek till Lovö kyrka. Hen-

nes insatser inom ramen för denna restaurering begränsades inte till kontrollantskapet. Hon tog initiativ till ytterligare arbeten, och bekostade själv enligt kyrkorådets protokoll från den 6:e maj 1935: "*Behandlades Fröken Berit Wallenbergs begäran att på egen bekostnad låta framknacka under kalkputsens befintliga målningar i Lovö kyrka.*" Berit arbetade med sin kyrka långt utöver normal arbetstid.

Restaureringen av Lovö kyrka gick snabbt och återinvigningen skedde redan i december 1935 under ärkebiskop Erling Eidem. Som tack för hennes insats beslutade kyrkorådet att ge Berit ett bokverk, men man hade också kritik mot Berit Wallenberg. Protokoll 11 december 1935 § 3:

... att det icke till allo kunde erkännas fröken W:s insats, allraminst på de punkter där hon såsom antikva-

*Berit granskar tidningar och mynt funna 1935 vid restaureringen av Lovö kyrka.
Foto: Bertil Norberg/Pressens bild*

riens kontrollant överskridit sina befogenheter och genom ändringar av de av Kungl. Byggnadsstyrelsen godkända ritningarna äventyrat att för restaureringen ansvariga utsätts för åtal.”

I § 13 samma protokoll utsågs en person att tala Berit till rätta ”med anledning av en skändlig artikel i Idun ... samt att till Iduns redaktör sända en skarp protestskrivelse”. Bokgåvan var Uppsala domkyrka 1258-1435 med kyrkorådets tack till Berit Wallenberg för en utomordentlig insats vid vid Lovö kyrkas restaurering 1935, en mager belöning för tio månaders arbete under dygnets vakna timmar som arbetsledare och byggnadskontrollant.

Vad vållade sådan uppståndelse inom kyrkorådet? Kanske var det den vanliga upprördheten över att en kvinna kritiserade nu levande välbärgade personer? Ur IDUN:

Men de förnäma fruarna och besuttna mororna förorsakade församlingen ej mindre besvär. De gruffade om sina bänkplatser, alltid var det någon som inte var nöjd med grannen i bänken eller grannen framför. En låste ut bänkkamraterna och en köpte hela bänken för sig ensam för att bli kvitt ett förhatligt grannskap. Två damer hade kommit i gräl om sina platser mitt under gudstjänsten, det blev böter och straffpredikan”. Eller kanske var det citaten från de gamla sockenprotokollen om kyrkans räknenskaper: ”Under rokokon stiger kyrkokassans intäkter av böter för otidigt sängalag högst betänkligt. Det låter illa, men så

står det sida upp och sida ner. 6 daler var bötesbeloppet och det var både herrar och damer som bötade”. Eller värst var kanske beskrivningen av oordningen i ”Den von der Lindeska gravkammaren, ... befann sig i bedrövligt skick, de 34 kistorna stodo huller om buller, och vore skadade av mögel och fukt. En hög ben låg hopskyfflad i ett hörn, det var inalles 18 skelett om man räknade kranierna. Något av dessa måste vara Balthazar Gyldenhoffs

*Oordning i van der Lindes gravkammare.
Foto: Berit Wallenberg*

*Agnes Margareta Gyldenhoffs kista.
Foto: Berit Wallenberg*

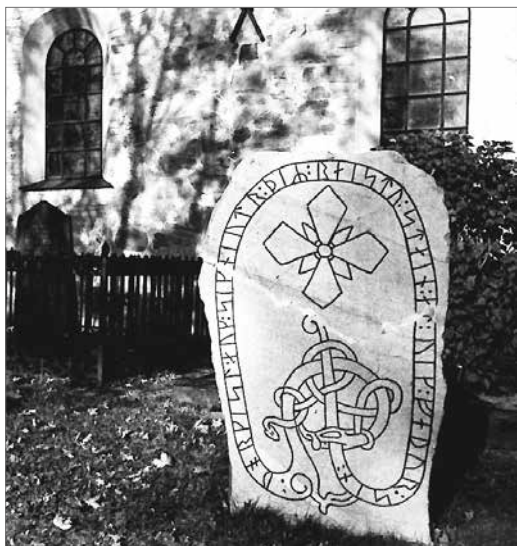
jordiska kvarlevor, ty hans kista var tom". Därefter gjordes en stor kista, dit alla skelett lades, kranium vid kranium. Samtliga kistor renoverades och fick nya bottnar och kammaren ställdes i värdigt skick. När det mesta var klart upptäckte Berit en inskription på Agnes Margareta Gyldenhoffs kista. En mycket blodig förbannelse skulle drabba den som skadade hennes kista! Men Berit var inte rädd. Hon hade ju renoverat och ställt i ordning gravvalvet.

Var kyrkorådets upprörda reaktion bara de revirbevakande männens? Berit Wallenberg var troligen för duktig, för arbetsam och inte tillräckligt ödmjuk. Kyrkorådets män klarade inte att leva upp till Berits nivå.

Berit hade i årtal sett fram emot att få hålla ett tal vid återinvigningen. Men det fick hon inte. Hennes besvikelse varade länge. I brev till en väninna ansåg hon förklaringen vara att hon var kvinna. Fadersförtrycket spelade troligen stor roll. Han hade under 1920-talet inpräntat i henne lydnadens stora betydelse. Den uppfattningen fanns i ett brev som Berit uppmanades att läsa om varje månad. "Gud ville det inte och då var det naturligtvis bäst så" (från brev till en väninna 1936). Berits stora kompetens visar sig exempelvis i programbladet till återinvigningen av Lovö kyrka den 22 december 1935. Under rubriken "Lovö kyrka genom tiderna" skrev hon kyrkans hela historia uppdelad i tolv avsnitt, alla väl motiverade. Berit skrev också en kantat till invigningen. Den tonsattes av pastor

Tore Norrby. "Pappa och mamma gräto som vattenfall inte bara då utan mest hela tiden ... Jag skrev Kantaten den 10 oktober mellan halv tio och elva på kvällen helt plötsligt, och inte ett ord hade jag ändrat sedan dess. Inte anade jag då att Kungen skulle närvara eller att den skulle sändas i radio – då hade den nog aldrig lämnat min skrivbordslåda".

År 1935 stod det klart att runstenen i Drottningholmsparken hade tagits ut ur kyrkväggen och ersatts med sprängsten. Berit skrev till Riksantikvarien och 1952 kunde den av Karl XV bortförda stenen resas vid fyndplatsen. Hon ansåg att ritningen på ett nytt bårhus var synnerligen ful och alarmerade Riksantikvarien som lyckades skaffa Lovö kyrkogård ett vackert litet hus i uppländsk kyrkostil.

Runsten återförd från slottsparken, ristad av Ernfäst (9) Foto: Berit Wallenberg

FORSKNING, HEMBYGDS- VÅRD OCH FÖRFATTANDE

På prosten Fröbergs begäran gjorde Berit en inventariebok för Lovö kyrka. Pappan ringer ofta till Berit under hennes arbete och säger åt henne att strunta i inventarieboken. Här vinner troheten mot kyrkan över pappans krav. Genom Berits arbete har Lovö kyrka troligen den mest initierade och med uppgifter rikligast försedda inventariebok av alla Sveriges kyrkor (1935 - 1955). Sedan beskrev Berit Lovö kyrka arkitektoniskt i boken *Lovö kyrka som byggnadsverk*. Boken har två avdelningar, Fakta om Kyrkobyggnaden och Byggnadshistoria. Faktadelen har mycket detaljerade beskrivningar av kyrkans olika delar med historiska och vetenskapligt belagda utvecklingar där så krävs; utseende, material, byggnadsstil, förändringar och tillbakablickar. Den Byggnadshistoriska avdelningen börjar med en träkyrka som kanske har funnits på den nuvarande kyrkogården och dokumenterar varje förändring av den äldsta stenkyrkan på 1000-talet fram till den nuvarande byggnaden. Berit beskriver kyrkans förändringar med hjälp av egna och andras, mycket pedagogiska, planritningar – både hela kyrkan och historiskt intressanta mindre delar och detaljer. Boken är i sig ett vetenskapligt verk.

Berits vetenskapande ägde till stor del rum under hennes utlandsresor. Bara under 1937 gjorde hon 22 utlandsresor, främst för att samla material till en kommande avhandling. Hennes kyrkliga engagemang och

omfattande kunskaper resulterade i att Berit fick venia av biskop Andraé i Linköping. I samband med sina utgrävningar i Skänninge 1939 fick Berit predika i Skänninge kyrka. Hon grävde ut en grav från 1000-talet där skeletten låg under runhällar med de dödas namn bevarade. Resultatet av utgrävningen var så givande att Berit skrev en bok om den. Med anledning av hennes utgrävningar i Skänninge kallade S:ta Ingrid's Gille Berit som hedersledamot den 2 mars 1940. Berit predikade också den 18 augusti 1940 i Drottningholms slottskyrka.

DEN OSÄKRA TIDEN

Under förkrigstiden hade både fadern och pastor Hans Åkerhielm stort inflytande över Berits tänkande om det kommande världskriget. Fadern kom hem från en Tysklandsresa och berättade hur positivt han personligen upplevt Hitler, Goebbels och Göring vid ett massmöte i februari 1938. Pastor Åkerhielm talade om de välsignelser ett krig kan föra med sig för det andliga livet hos ett folk. Det var på Tysklands sida man skulle ställa sig. Berit var politiskt ointresserad, men påverkades mycket av sina närmaste. I brev den 2 juli 1940 till sin bästa brevvän skrev hon: "men jag måste erkänna att jag ofta beder för Hitler. Det sitter visst i mig ifrån min barndom att beundra tyska segrar".

Lovö församlings prästgård var betydelsefull för Berit. Den var bostad för hennes andra "pappa", prosten i Lovö församling, Gustaf Bruncrona (farbror Gösta), som under lång tid var Berits samtalspartner och bikt-

Lovö prästgård. Salongen på Bruncronas tid.
Foto: Berit Wallenberg

fader. Det var också Bruncrona som med egna medel rustade upp prästgårdens grindstuga och hindrade den rivning stiftet hade beslutat. Grindstugan köptes sedan av nästa präst, Per Emanuel (Manne) Fröberg, som i sin tur sålde den vidare till sin efterträdare, Anders Frostenson, som skänkte den till Lovö hembygdsförening 1995.

Berit ansåg att prästgården hade kunglig status eftersom Ulrika Eleonora d.y. år 1740 hade skänkt den till Lovö församling tillsammans med andra värdefulla gåvor. Efter kyrkkaffet pingstdagen 1940 höll Berit ett föredrag om prästgårdens 200-åriga historia i närvaro av konungen, prinsessan Ingeborg och prins Carl. Föredraget var kanske en revansch för det nekade invigningstalet vid Lovö kyrkas återinvigning 1935.

Efter Bruncrona blev Tore Norrby Berits själasörjare och kom att betyda mycket för henne under många år. Hon hjälpte sin biktfar ekonomiskt. Han kallade henne sin räddande ängel varje kvartal. Norrby kallade en av sina söner "Din pojke" och Berit kände dubbel glädje – att hennes gåvor knöts till ett litet barn, som hon själv förvägrats genom att inte kunna bilda familj. Berit blev gudmor till ett annat

av Tore Norrbys barn, Kaj Lennart Johannes, född 9 oktober 1942. Till Berits sorg tvingades Tore Norrby 1936 att lämna Lovö församling.

Kring påsken 1942 gick Berit Wallenberg igenom en religiös kris. Hon tvivlade på sin tro och hade periodvis dödsångest. En person i hennes närhet hade plötsligt dött. Berit trodde att även hon skulle dö inom kort och förberedde sig genom att sätta små lappar på sina ägodelar inkl böcker, filmer och foton för att alla skulle veta vart allt skulle ta vägen efter hennes död. Berit frågade också en nära vän om denne ville vara hennes "vetenskapliga boutredningsman". Kanske var Berits religiösa kris en föraning om den stora katastrofen.

(fortsättning i nästa nummer)

Bertil Ottoson

ORDFÖRANDENS SPALT

Ibland undrar jag om det var lättare att vara ordförande förr.

Det verkar som jag/vi har fått en

tung ryggsäck i samband med beslutet som gjorde Lovön till ett **naturreservat**. Jag trodde inledningsvis att alla statens tjänare skulle fungera som det stod i reservatets regelverk. Men det verkar som inblandade myndigheternas tjänstemän mer handlar efter eget huvud än följer regelverkets bestämmelser. Clas Florgård undrar om de ens har läst bestämmelserna.

Därför har jag satt mig in i detaljerna och tvingats påpeka för både Länsstyrelsen och Fastighetsverket att de bryter mot såväl tvingande föreskrifter som direktiven i reservatets skötselplan. Artikeln om Fornstigen har ett sådant exempel. Den minnesgode läsaren känner till fler.

Artikeln om **Berit Wallenberg** har varit intressant och engagerande att skriva. De som sett henne minns kanske bara kvinnan som var litet udda och betedde sig konstigt. Jag har ambitionen att ge en sann bild av Berit W. Hon var ett slags geni inom sina områden – konstvetenskap och arkeologi – men blev offer för den tidens kvinnosyn och kollegors avund. Berit var ett lovligt byte i

vetenskapsvärlden och fick inget stöd från föräldrarna. Artikeln blev ganska lång – del 2 kommer i nummer 4 av EP - julnumret.

Alla känner till **Anders Frostensson**, vår främste psalmdiktare. Men många vet inte att han var kyrkoherde i Lovö församling från 1948 till 1971 och att han höll fast vid Lovön efter pensioneringen genom sin diktarstuga, Grindstugan, som han tidvis hyrde ut och 1995 skänkte till Lovö hembygdsförening. Artikeln breddar våra kunskaper om psalmdiktaren. Han var både originell och en stor skämtare, ibland åt det absurda hållet. Hans kontakter fanns inom en vid krets kulturpersonligheter, några oväntade.

Boken Spår av ett liv är en läsupplevelse även för de som inte är lovöbor sedan generationer. Professor Anna Götling har med sin mikrohistoriska metod kartlagt en sexårig föräldralös pojkes liv som smedlärling på fyra gårdar på Lovön och sedan som gårdssmed på Färingsö till sista vilan på Sång kyrkogård. En fascinerande läsning genom de 200 sidorna.

Träffa Anna Götling på Klockargården den 24 september kl 19 dit hon kommer med sin medförfattare, Rolf Lind, barnbarnsbarn till bokens huvudperson.

Bertil Ottoson

DRAGONVÄGEN

Dragonvägen ligger som bekant bakom "Långa Raden", Drottningholms samling av olika administrativa byggnader och bostäder norr om huvudvägen mot Mäläröarna.

För dagens innevånare på Malmen och i Långa Raden bjuder Dragonvägen bilister tre alternativ att ansluta till en intensiva trafiken mellan "Staden" och Mäläröarna: Till längst till höger har men rimlig sikt för att ansluta säkert men kan få vänta.. I backen från Malmen är sikten inte lika säker och det gäller både till vänster och höger. Men tar man den västra anslutningen och avvaktar trafikljusets signal då får man den säkraste utfarten på Drottningholmsvägen.

Dragoner är som bekant en variant av kavalleri. Man gjorde tidigt i Europa olika försök att ge kavallerienheter större eldkraft utan att ge efter på rörligheten. Många nyheter rörande beväpning nådde även vårt land inte minst då svenska trupper under kronprins Karl Johan deltog med många allierade mot Napoleons Frankrike. Man kom hem med intryck av

Livregementets Dragoners "Minnessten" har rests på olika platser i Svealand för att påminna om förbandstraditioner. År 1994 restes "Dragonstenen" vid Drottningholm, på fältet just där "Långa Raden" slutar.

andra länders vapen, taktik och – uniformsdetaljer – som så småningom kom att införlivas i vår armé. 1800-talet kom i stor utsträckning präglas av detta samtidigt som vårt eget indelningsverk” skulle avvecklas och värnplikten införas med helt nya behov av kaserner och övningsfält.

Det kan nog sägas att just kavaleriet under denna period utsattes för särskilt stora förändringar. I detta är benämningen ”dragon” en liten, men intressant detalj.

Det var i själva verket så att pistolkolvarna på vissa östeuropeiska kavaleristers handvapen var utformade som –ett drakhuvud – ”dragon” !!

Dragoneken står där Dragonvägen ansluter till Ekerövägen. Den har varit ihålig mycket länge och barn använder eken som lekstuga.

Dragonernas vistelse på Drottningholm blev kort. Det var tiden 1894-1901 som man här organiserade befälsskolor för bland annat blivande underbefäl och underofficerare vid några av kavaleriförbanden, bland annat i avvaktan på kasernbyggen vid Lidingövägen och Ladugårdsgärdet. Där påminner för övrigt namnen ”Dragongården” och ”Stallmästargården” fortfarande om denna period. Telemuseet i samma område flyttade in i dragonernas lokaler.

Och på Drottningholm har ju Dragonstallet omskapats till ett skulpturmuseum.

**Text John Crafoord
foto Håkan Svensson**

ANDERS FROSTENSON

KYRKOHERDE PÅ LOVÖ OCH 1900-TALET FRÄMSTE SVENSKA PSALMDIKTARE

Om en skåning från Göingebygd, "snapphaneland", skall jag berätta. Det handlar om Anders Frostenson, förhoppningsvis fortfarande bekant för Lovöborna.

När jag senast besökte Lovö kyrkogård tillsammans med goda vänner stannade vi i stilla begrundan vid gravstenen med Anders Frostenson och hans närmaste. Jag kom att tänka på en underfundig kort historia av Fjodor Dostojevskij, om hur de döda på en kyrkogård stiger upp vid midnatt och för ett samtal med varandra. Dessutom ger de goda råd till nyanlända. Tänk om detta vore verklighet, att få smyga hit en midnatt och lyssna på Anders. I stället får jag fånga historier berättade av Anders vän och prästkollega Rune Pär Olofsson, i boken ... *Och ett öändligt hem*, och minnesberättelser av bland andra Lars Bergman på Barkarby och goda vänner.

Anders företog en mycket udda resa genom livet. En bondson från Loshult i gränstrakten mellan Småland och Skåne, tidigt nära förtrogen med naturen. Denna förtrogenhet återkommer i större delen av hans diktning. Det direkta prästkallet kom först i 20-årsåldern. I många avseenden, enligt Rune Pär, var han snarast en "religiöst oskyldig" för att citera Ingemar Hedenius.

De "jordnära" förhållandena i hemmet och i barndomsbygden var uppenbarligen en god grund för en

Omslagssida av Rune Pär Olofssons bok
"*...och ett öändligt hem*"

starkt uppfattad och även utlevd jämlikhet mellan människor. Det avspeglas i en "Anderspsalm": "Öster, väster, norr och söder, ... alla äro våra bröder som på jorden bo och bygga". Psalmen skrev Anders innan han kom till Lovö, se Textruta 1. Vi återkommer till hans människosyn senare, tills vidare kan vi kanske söka Anders inspiration till den gamla Lidnerdikten: "Från Nova Semblas vita fjäll till Ceylons brända dalar, varhelst en usling finns är han min vän, min bror."

Ett drag hos Anders var uppenbarligen en underfundig humor och självständighet. Han blev tidigt intresserad av militärtjänsten. Rune Pär berättar en episod från hans mili-

tärtjänst. Som värnpliktig vid Trängeregementet T4 i Hässleholm var nu Anders befordrad till korpral. Hemma på gården i Loshult hade han hittat gamla ryttarsporrar uppe på vinden. Vid den viktiga mönstringen inför visiterande generalmajor stod Anders i främsta ledet, iförd dessa sporrar. Denna extra utrustningsdetalj hade undgått T4:s ordinarie befäl. Generalmajoren däremot, försedd med falkögon, såg omgående det reglementsvidriga: "Vad är det för sporrar karln har på sig?"; "Generalmajor, sporrar från Karl XI:s tid, tagna som krigsbyte av snapphanarna!" svarade värnpliktige korpralen Anders Frostenson. Denna uppvisning i "uppstudsighet" renderade Anders degradering från korpral till köksmalaj.

Anders så kallade "religiösa oskuld" skulle han mista i Lund och på skånska landsbygden. Men hans uppvaknande var knappast det konventionella. Han gick åstad och införskaffade gamla testamentet på hebreiska, samt givetvis ett hebreiskt-svenskt lexikon. Han ville gå till grunden med den existentiella frågan. Idag har nog ytterst få präster i svenska kyrkan ens öppnat ett gammalt testamente på hebreiska. Nåväl, Anders läshuvud hade slukat åtskillig kunskap i Lund innan det var dags för prästexamen, bland annat hade han också läst engelska på universitetsnivå, något som han fick stor användning av senare som översättare av psalmer från engelskan.

Sin första prästtjänst fick Anders i Gustaf Vasa församling i Stockholm. En ung skåning som pastorsadjunkt, ditlockad av kyrkohedern, Hans Emil

Hagberg, också skåning. Ungefär samtidigt hade Anders börjat publicera sig som diktare. De första recensionerna blev hyggliga. Men framförallt kom goda och uppmuntrande ord från Karin Boye.

Han blev också recensent under 1930-talet. - I fjol somras (2018) på Karlfeldtsamfundets sommarmöte på Biskops Arnö höll Jan Fridegårds dotter, Aase Fridegård, ett föredrag om sin far, och hans författarskap. Hon berättade med inlevelse om papans debut med *Lars Hård* och hur den i stort sett mottogs av en nästan hånfull kritikerkår, med ett lysande undantag: dåvarande pastorsadjunkten Anders Frostenson i Gustav Vasa församling, som tvärtom såg till väsentligheterna och gav en mycket uppmuntrande recension. Detta bidrog säkert till en varm och lång vänskapsrelation mellan Anders och Jan Fridegård.

Genom sin diktarförmåga och intresse för människor fick han kontakt med en författarinna, Elisabeth Högström-Löfberg som bodde på Kungstensgatan 54. Anders kom ofta att besöka denna adress där en samtalskrets med flera av dåtidens kända författare fanns, bland andra Nils Ferlin, Jan Fridegård, Ivar-Lo Johansson, Eyvind Johnsson och Erik Asklund. Detta innebar för Anders respekt som skrivare men framförallt att han fick nya vänner. Nils Ferlin tycks ha blivit en särskilt nära vän och samtalspartner. Vissa av Ferlins dikter kan läsas i detta ljus, en ömsesidig påverkan, en dialog, men inte enighet i allt. Jag tänker framförallt på Ferlins dikter "Getsemane" och "En valsmelodi".

Som lyriker och poet var Anders inte lätt att placera i ett fack. Somliga angrepp på Anders diktning var enligt Rune Pär inte särdeles vänliga. Dessa kritiker kallar Rune Pär "litterära beteltuggare". Nu kunde Anders ge mer än svar på tal. Han karaktäriserade sin diktning i ett par rader:

"en versvolym vars hemligheter
kan fattas också av analfabeter."

Onekligan en formuleringsförmåga som varken står Tage Danielsson eller Alf Henrikson efter!

Anders blev kyrkoherde på Lovö 1948, efter en kort men intensiv kampanj mot Anders, ledd av bland andra Berit Wallenberg. Vid valet fick Anders en förkrossande majoritet, över 400 röster, medan medtävlaren

inte nådde upp till 40 röster. Efter kampen kom Anders och Berit att snabbt försonas och blev goda vänner och medarbetare i fromma sammanhang på Lovö. En god förebild av vad kristlig försoning borde vara.

De flesta av oss känner Anders som 1900-talets utan tvekan främste psalmdiktare. Anders position i den svenska kyrkan och arbetet med en ny psalmbok var så central, att han fick kämpa åtskilligt med den formaliabyråkrati som krävdes. Hans byråkratiska förmåga var inte den bästa. Församlingsdokumentationen förvarades i ett arkivskåp, men tydligen inte i exemplarisk ordning. För att modernera eller avskräcka (?) från en alltför närgången granskning hade Anders

Grindstugan, invid prästgården på Lovö, som Anders 1995 skänkte till Lovö hembygdsförening.

placerat en uppstoppad sparvhök på skåpet. Under höken hade han placerat en skylt med texten "Kyrkobokföringsinspektören". När inspektören nästa gång dök upp och såg skylten blev det den sista inspektionen.

I en passus kommenterar Rune Pär att Anders troligen stod främmande för miljöfrågorna. Detta är för mig en märklig kommentar. Anders rötter i den nordskånska miljön återspeglas ju hela tiden i en naturinkännande diktning. Kommentarer att "ned-smutsningen av luft och vattendrag måtte inte ha varit en insikt som nått Lovö på 60-talet ..." Påståendet känns främmande: Inom gångavstånd från Lovö prästgård finns fortfarande Lovö vattenverk. På 1960-talet fanns dessutom många vattenverksarbetare i tjänstebostäderna kring vattenverket. De besöktes säkert av kyrkoherde Anders på hans vanliga, anspråkslösa sätt. I andra änden av Lovö fanns då både Sötvattenslaboratoriet och det som blev Statens Naturvårdsverk. En del av personalen vid dessa anläggningar var nog församlingsbor, väl kända till både gärning och fromhet hos Anders. Så snarare tvärtom, och som Rune Pär konstaterar: En stor del av psalmdiktningen skedde ute på Lovö. Det kan inte uteslutas att flera av Anders alster "framföddes" i den så kallade Grindstugan, som kunde erbjuda stillhet och koncentration.

Inför den nya psalmbokens tillkomst (*Den svenska psalmboken*, 1986) kom hans goda språkkunskaper väl till pass. Några av den nya psalmbokens mest älskade psalmer har översatts

av Anders. Från engelskan hämtade han "Guds kärlek är som stranden och som gräset.." se *Textruta 2*.

En missuppfattning jag länge burit på har jag nu kunnat undanröja: Jag trodde att Anders skrivit barnvisan "Imse, vimse spindel". Nej, så var det inte, men Anders lät en barngeneration bli bekanta med *Spirre Spindel* i lättlästa böcker, den första kom ut 1956.

Anders tid som kyrkoherde gav åtskilliga exempel på hans goda förkunna-förmåga. Denna hade förmodligen flera grundflöden. Ett sådant flöde kom säkert från hans första hustru, Ulla Lidman-Frostenson. Hon var dotter till den store predikanten och pingstvännen Sven Lidman. Ulla var själv en mycket god förkunnare och talare. En rolig historia i detta sammanhang berättade Lars Bergman i Barkarby för mig. Lars var litet av en praktisk hustomte för familjen Frostenson, kanske framförallt betingat av att Anders ibland "hade tummen mitt i handen". Också Ulla fick nytta av Lars mångkunnighet. Lars var ibland chaufför för familjen. Ulla skulle vid ett tillfälle hålla föredrag i Roslagen och bad Lars att köra henne till mötet. Hon behövde koncentrera sig och förbereda föredraget under färden till Roslagen. Jo, det var ett lyckat drag, Lars var bland åhörarna, och sade till mig att han i Roslagens famn hade hört ett av de bästa föredragen någonsin.

Och Anders då? En adventssöndag tog han stående i predikstolen upp Lovös lokala telefonkatalog, och gick igenom hela församlingslistan,

konstaterande vilka som kommit till kyrkan. Stannade upp vid ett namn, och konstaterade: "javisst ja, detta är ju en församlingsmedlem i Ekerö församling".

Anders predikoförmåga blev snart vida berömd. Enligt Lars Bergman, vars far var kyrkvärd, växte julottan ut till tre stycken, alla med "fulla hus"! För Lars blev det ett extra arbete att förse kyrkotjänarna med kaffe mellan ottorna. Lars mamma stod och kokade kaffe hela juldagsmorgonen, och Lars levererade. Och inte nog med detta: Från Bromma gick ett tidigt fackeltåg av fromma ungdomar ut till julottan. Efter ottan bjöds på kyrkkaffe, där Anders presiderade. Detta hann nästan bli en tradition.

Fackeltåg gick också på Lovö till julottan. Mina barndomsvänner Kerstin och Leif Axelsson har vänligen tillfört sina minnen från dessa julottor. Så här berättar Kerstin Lundin Axelsson: "Under många år brukade Hjalmar Faringer på Lambarudd leda 10–20 ungdomar, varav 5 var hans barn, från Engstorp och Lambarudd på vandring till julotta i Lovö kyrka. Vi gick från Lambarudd när kyrkklockorna ringde till den första eller andra julottan - då kom vi lagom till andra respektive tredje. Vi gick genom skogarna och passerade Bocktorp där Greta Söderberg brukade komma ut på trappan och vinka och önska god jul.

Det var ju några år, måste ha varit på 50–60-talen, då Stockholms raggar åkte ut till julotta på Lovö och de kom så många att julottan både fördubblades och tredubblades. Om jag

minns rätt var det några år julotta kl. 04, 5.30 ("raggarjulotta") och 07. Det var extra bevakning av stora starka karlar och poliser. Jag minns särskilt en som var så stor så han fyllde hela porten."

Så här berättar Leif Axelsson: "Här en rad om ungdomarna från Lambarudd som gick med facklor till den tidiga av raggarottorna. Anders sätt att tala till ungdomar och hans sätt att möta även ungdom utanför det etablerade samhället; jag minns den jättelika polismannen som stod i

Julotta i Lovö kyrka, tidigt 1950-tal

kyrkporten med ryggen mot ungdomarna utanför och med armarna ut och släppte in de någorlunda nyktra genom att höja armen. Anders talade till raggarna. Vi från ön fick komma in genom sakristian.”

En välbesökt julotta i Lovö kyrka ”förevigades” på vykort, se bild.

Åtskilliga historier har berättats om Anders utlopp i humor och som ”original”, även om han värjde sig mot att ses som ett original. Låt mig avslutningsvis berätta ett snarast studentikost upptåg, som relateras av Rune Pär:

Vid ett arbetsmöte för psalmbokskommittén, som just avslutat sin middag på en lantlig småländsk herrgård stod hela gruppen samlad för kaffet, detta intogs stående. En vördnadsvärd medlem av kommittén var psalmkompositören och musikexperten Bertil Hallin, som stod försjunken i egna

tankar, utan att uppmärksamma en av damerna i ett annat sällskap. Denna dam var antagligen hustru till en av ”träbaronerna” som också drack kaffe efter middagen. Kvinnan såg något övergiven ut och stirrade tomt framför sig. Anders gick fram, vände långsamt Bertil mot kvinnan och sade helt vänligt: ”Det här är Bertil Hallin!” och avlägsnade sig i lugn och ro, efterlämnande två medmänniskor. ”Förståndet stannade och stod stilla” som det står i en av Hjalmar Bergmans romaner.

Med Nils Ferlins ord kan vi nog med rätta säga om Anders:

*”En märklig man, en bekant till oss”
(Nils Ferlin, En liten konstnär)*

*Av Stig Morling, född Bäckström,
med rötter på Lovö*

Textruta 1

Psalm 102 (1936), vers 3

”Öster, väster, norr och söder
Korsets armar överskygga:
Alla äro våra bröder
Som på jorden bo och bygga.
Då vi bröders bördor bära,
med och för varandra lida,
är oss Kristus åter nära,
vandrar osedd vid vår sida.”

Textruta 2

Psalm 289 (1968), vers 1

” Guds kärlek är som stranden och som gräset,
är vind och vidd och ett oändligt hem.
Vi frihet fick att bo där, gå och komma,
att säga ”ja” till Gud och säga ”nej”,
Guds kärlek är som stranden och som gräset,
är vind och vidd och ett oändligt hem”

SPÅR AV ETT LIV

Har du läst Harry Martinssons självbiografiska bok *Nässlorna blommar*? Pappan avled i tuberkulos när Harry var sex år och mamman emigrerade till USA ett år senare. Harry var sju år 1911 när han auktionerades bort. Den bonde som accepterade den lägsta summan för barnets underhåll fick ta hand om sockenbarnet som fosterbarn. På Lovön förekom inte barnauktioner. Från församlingens fattigkassa betalades ett bestämt belopp per kvartal till den som tog hand om ett sockenbarn.

Vad hände med dessa barn? Anna Götling och Rolf Lind har undersökt hur det gick för ett av sockenbarnen. De har skrivit boken *Spår av ett liv* med undertiteln *En berättelse om sockenbarnet August Theodor och hans samtid*. Under sin uppväxttid bodde och arbetade August Theodor som smedlärling på fyra olika gårdar på Lovön; Hogsta, Barkarby, Prästgår-

den och Rörby. Anna Götling är professor i historia vid Stockholms universitet och Rolf Lind är samhällsvetare, tidigare lektor vid Stockholms universitet. Rolf är barnbarnsbarn till August Theodor. Att jag skriver om boken beror på att jag blev både glad och imponerad av prestationen att i offentliga hand-

*Det äldsta fotot av
August Theodor.*

lingar följa ett fattigbarn från den dag han som 6-åring kom till Lovön till den dag då han lämnade Lovön, utbildad till smed. Flytten blev inte så lång, till Färingsö där han arbetade som gårdssmed fram till sin pension. Läsaren lär sig mycket under läsningen. Författarna får läsaren att förstå det lilla livet och samtidigt se vardagen i ett större sammanhang, människors livsvillkor i trakterna kring Stockholm från 1800-talets mitt till 1900-talets början. De använder kyrkböckerna, framför allt husförhörlängderna. De följer också parallellt andra människor i de lokalsamhällen där August Theodor levde. Kyrkböckerna ger mer information om varje individ än jag kunde tänka

Utgift.		R.d. af - a. den
	<i>Træmp</i>	108 39
1. Løst af det Sæson og Værelse for Møder i		6
2. L. af Byggeselsk. for Møder i Byen		6
3. Møder for for Møder i m. m. for Byen	21	1/2 32
4. Byggeselsk. for Møder i m. m. for Byen	22	1 7
5. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i		2 18
6. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	45	50
7. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	46	18 75
8. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	5	
9. Møder for for Møder i m. m. for Byen	47	6 6
10. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i		
11. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	58	28 11
12. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	59	28 11
13. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	59	1 30
14. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	51	1 25
15. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	52	2 25
16. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	56	6 64
17. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	59	7
18. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	59	4
19. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	56	39 51
20. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	6	
21. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	59	1 25
22. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	58	11
23. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	51	1 53
24. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	52	28
25. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	59	28
26. Sæson af det Sæson og Værelse for Møder i	59	28

Lovö församlings fattigräkenskaper, Prästgårdens smed Johan Andersson har fått 18:75, betalning för ett kvartals underhåll av August Theodor

mig. Uppgifterna kan också kombineras med annat arkivmaterial, till exempel bouppteckningar och äldre tryckta samtida och tidigare källor. Boken har många talande bilder, kartor, faksimil, privata fotografier och foton på byggnader från de gårdar där August Theodor bodde och utbildade sig till smed, till exempel foton på Smedjan och Magasinet på Hogsta.

Lovö äldsta skola från 1846. Här undervisades såväl hovets barn som fattigbarn.

Smedstorp på Färingsö, August Theodors sista hem.

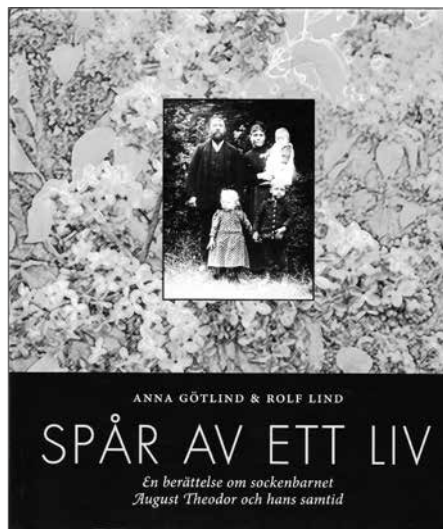
Fram tonar hela miljöer, lokalsamhällen, där August Theodor och hans samtida levde. Detta sätt att lägga pussel är en viktig komponent i den forskningsmetod som kallas mikrohistoria. Referensmaterialet är omfattande; 439 fotnötter, nio sidor med tryckt material och tre sidor med otryckta källor samt internet. Men boken är verkligen ingen byråkratisk produkt. Den är engagerad och välskriven. Texten flyter fram och jag sträckläste hela boken med ett litet leende. Jag har blivit kunnigare och kanske litet klokare.

Hembygdsföreningen säljer ett antal böcker på kommission. Den kostar 195 kr.

Maila bertil@ottoson.cool

Anna Götlind och Rolf Lind kommer till Klockargården 24 september kl 19 för att prata om boken. Fri entré.

Bertil Ottoson

Bokomslaget

BIL ELLER BÅT?

Eva och jag åkte passbåten Lux till stan, en skön båtresor på 55 minuter. Vi åkte tillbaka till Tappström med samma båt. Man ser så mycket från sjön jämfört med bilen. Vårt intryck blev att Mälaren med sina öar är ett vackert landskap, frodigt och intressant. Vi såg mycket vi inte tidigare sett. Vi talade med besättningen om hur många minuter restid man skulle vinna om båten inte lade till vid tre mellanliggande bryggor utan kunde köra direkt från Tappström till Stads- huset. Man skulle vinna 15-20 minuter. På 40 minuter skulle man alltså komma från Tappström till centrala Stockholm.

Nästa fråga är hur lång tid det skulle ta att köra bil i rustningstid samma sträcka. Jag skulle fotografera passbåten Sunnan och passade på att fråga de väntande på bryggan i Tappström:

”Är det någon som kan säga hur lång tid det tar att i *rustningstid* köra bil till Brommaplan?”

En man i 40-årsåldern med ryggsäck blev intresserad. Jag förklarade att jag utreder hur stor tidsskillnaden är mellan att köra bil och att åka båt till jobbet. Kanske det blir en artikel i Lovö hembygdsförenings medlemstidning. Mannen blev intresserad och sade att det är bra att det skrivs om detta. Han har helt övergått till att åka båt. Bilen till Brommaplan tog mer än en timme, ibland 1 tim och 30 minuter. I andra riktningen är det än värre. Från Brommaplan till Tappström hade han mätt upp 1 tim och 45 minuter. Då finns bara en fil från Nockebybron till Ekerö centrum. Båtresorna sparar alltså mer än två timmar per dag! På båten kan man också jobba med sin Laptop. Hinner man inte äta frukost finns kaffe och mackor ombord.

Passbåten Sunnan vid bryggan i Tappström.

Är Medelsvensson tokig? Vad kan ligga bakom att människor väljer en så mycket längre restid? Jag minns försöket med samåkning i bil. Tog man upp passagerare fick man köra i kollektivfilen. Psykologerna förklarade att stunden i bilen var mångas enda stund då de kunde njuta av ensamhet. Polisen stoppade försöket då man upptäckte att många hade dockor i passagerarsätet. Många tror att restiden kommer att minska när Ekerövägen får två körfält i varje riktning. Men i rusningstrafik kommer det ena körfältet att reserveras för bussar. Antalet bilar väntas öka. Restiden i bil från

Tappström genom Drottningholm till Brommaplan blir längre.

Varför sysslar Lovö hembygdsförening med bilar, båtar och kollektivtrafik? Framför allt av två skäl. Den ökande trafiken genom Drottningholm hotar världsarvet och utsläppen av växthusgaser hotar allt, även hembygden. Vi bor i ekokommunen Ekerö, som sedan 2014 har ökat utsläppen från trafiken. Det är som Ekerös politiker inte tar miljöproblem på allvar. Vi måste alla göra det vi kan för att minska utsläppen, även hembygdsföreningen. Vi skriver i media och skickar skrivelser till Ekerö kommuns alla politiska partier.

För en kommun som enbart består av öar är det naturligt att börja med vattenvägarna. Investeringar i båttrafik är små (båtar och bryggor) jämfört med andra trafikslag. Det som är litet besvärligt är P-platserna. Bilisterna måste kunna lämna bilen och antingen ta buss till Brommaplan eller båt till Klara Mälsarstrand. Därifrån är det 5 min promenad till T-centralen eller 1 min till en buss. Än bättre vore om båten lägger till vid Riddarholmskajen. Då är det bara 2 min till T-banan. Nu har politikerna bollen.

Bertil Ottoson

Bilkö från Brommaplan vid Nockebybron.

FIBOR

Onsdagen den 29 maj visade vi Smedjan, Magasinet och Bagarstugan för FIBOR, som skulle ha årsmöte och ville göra något trevligt och intressant innan årsmötesförhandlingarna.

Vi kontaktades tidig vår med frågan om de kunde få komma till Hogsta som prolog. Jag blev naturligtvis glad och trots att datumet krockade med våra skoldagar ville jag anstränga mig för att klara denna smickrande förfrågan.

De fem styrelseledamöterna möttes av mina hembakade kardemummabullar i Bagarstugan och hade själva med sig kaffe. De var inte så många som hade förvarnats. Efter fikat ville de ta en titt på vårt nya brädgolv. De var litet kritiska över att golvbräderna inte var helt planhyvlade. Däremot var de nöjda med att fogningen var gjord på det gamla sättet med en smal list som passade precis in i de båda brädernas spår och slagits ihop med kraft. När jag berättade att spikarna var handsmidda och kom från rivningshus på Öland blev hela gruppen nöjd. Sedan gick vi till Smedjan där Anders Florgård visade och berättade bl. a. om smedjans upprustning, inkl. den renoverade fjäderhammaren. Det som återstår mer akut är en ny ugnskåpa som styrelsen redan har beslutat. Anders ska beställa den från en av två påtänkta leverantörer.

Vi märkte på frågorna att alla var experter inom sina områden. En medlem i FIBOR har utvecklat en renad form av linolja som när man hade

rengjort ett verktyg från rost lade en skyddande gyllenglänsande yta på verktyget. Som en böckling sade han skämtsamt.

Det var mycket intressant att träffa dessa experter. De tar uppdrag som FIBOR prioriterar vid sidan om sina ordinarie jobb. Man kan inte säga hur lång tid uppdraget tar – det beror både på deltagarnas arbetsbelastning och på uppdragets art och omfattning.

Vi avslutade visningen i Magasinet där Pertti Hänninen hade hängt en del av sin utställning om operation Stella Polaris och den finska underrättelseverksamheten under vinterkriget 1941. Våra gäster var märkbart imponerade av den fortfarande fungerande tekniska apparat som var en del av världens första rörliga underrättelseverksamhet. Den var monterad i en av de Volvobussar som körde omkring i Finland under kriget.

Pertti är en fängslande berättare och FIBOR-medlemmarna ville knappt gå därifrån. Min trevliga men ganska svåra uppgift var att få gästerna att hålla sin tidplan.

Bertil Ottoson

OM FIBOR

Vi i FIBOR arbetar traditionellt – ofta med äldre metoder och material från förr. Vårt mål är att få varje renovering eller restaurering att kännas äkta eller autentisk. Genom att vår förening består av folk som både genomför och planerar restaureringar samt levererar material, har vi lärt känna varandra och vad vi kan göra inom byggnadsvård och restaurering.

Vi har samma mål som den gamla skråorganisationen och hantverksföreningarna; att kontrollera kvalitén på varandras arbete och material samt stödja medlemmarna i diskussioner med beställarna om hur och när arbetet ska utföras.

Initiativet till föreningens bildande togs 1999 av Riksantikvarieämbetet ungefär samtidigt som Sveriges Byggnadsentreprenörer bytte namn

till Sveriges Byggindustrier. Från detta år kom man inom branschen helt bortse från företag som reparetrade gamla hus med befintliga golv, fönster och dörrar m.m. Utbildningen av hantverkare och arkitekter och andra projektörer har sedan dess bytt inriktning. Vår uppgift är att behålla det gamla hantverkskunnandet om arbetsmetoder och material och föra det vidare till nästa generation.

FIBOR:s ordförande, Tomas Nylander, och Bertil utanför Smedjan

FORNSTIGEN – EN KULTURGÄRNING

Länsstyrelsens beslut 2014-03-17:

"Syftet med naturreservatet ska vara att bevara ett stort, kulturpräglad tätortsnära naturområde. Områdets landskapsbild, värdefulla naturmiljöer, värden för friluftslivet samt historiskt sammanhängande odlingslandskap ska särskilt skyddas och vårdas. Skyddet av området ska även bidra till att uppnå gynnsam bevarandestatus för de naturtyper enligt EU:s art- och habitatdirektiv som är utpekade i området".

Denna övergripande beskrivning av naturreservatets syfte är i linje med Lovö hembygdsförenings syfte, som uttrycks i stadgarnas § 1:

Lovö hembygdsförening har till syfte

- att sammanföra alla för Lovö kulturminnes- och hembygdsvård intresserade personer,
- att värna om landskapsbild och skydda Lovö kulturlandskap,
- att värna om Lovö kulturminnen såsom kulturhistoriska byggnadsmiljöer, alléer, parkanläggningar, vägar, fornminnen och minnesstenar

Hembygdsföreningen tar sitt kulturhistoriska ansvar genom att sköta

och renovera de tre kulturhistoriskt intressanta byggnaderna på Hogsta; Magasinet, Smedjan med Bakeri samt Bagarstugan.

Ansvar för Lovö landskapsbild, för Lovö värdefulla naturmiljöer och för friluftslivet på Lovön tar vi genom arbetet med Fornstigen, vår 20 km långa vandringsled genom kulturlandskapet med informationsskyltar om Sveriges tidigaste historia och andra objekt av stor betydelse. Lovö hembygdsförening underhåller och förnyar Fornstigen samt inbjuder allmänheten att uppleva Lovö unika kulturlandskap med alla fornlämningar. Lovö hembygdsförening bidrar genom Fornstigen till att uppfylla syftet med Lovö naturreservat.

Reservatets föreskrifter säger att det är förbjudet att rida på markerade vandringsleder. Vi ansökte för nästan två år sedan hos Länsstyrelsen om en komplettering av denna föreskrift med cykling samt om förbud att cykla på Fornstigen. Länsstyrelsens beslut har dröjt ett år och åtta månader, betydligt längre än Förvaltningslagen tillåter. Vi har under tiden fått en del information om konflikter mellan vandrare och MTB-cyklisterna på Fornstigen. Ett för oss avgörande mail (något förkortat):

"Vi alla är drabbade av den ökande omfattningen av cyklisterna. Vi har både hästar, hundar och barn i förskoleålder. Cyklisterna kommer oftast i klungor och i väldigt hög fart genom vårt område. Trots att vi satt upp skyltar om att dämpa farten, så respekteras detta inte. Vi har alla sett hur många gånger cyklisterna har så pass hög fart att de är på väg att kollidera med både lekande barn och

hästar. Jag har t.o.m. hört från cyklister om våra skyltar: "vadå dämpa farten, man vill ju ÖKA den!" Vi är rädda att det när som helst kommer ske en allvarlig olycka. Jag har själv hund och går flera gånger om dagen i skogen häromkring. I skogen passar cyklister på att hålla hög fart, utan tanke på att någon kan komma gående. Jag har varit nära flera gånger att bli påkörd! Detta då de kommer i hög hastighet, kombinerat med att stigen är slingrig och sikten är delvis skymd i kurvor. Har även varit med om att de inte hunnit bromsa och kört rakt in i hundkopplet. Detta har gjort att min hund blivit rädd för cyklister och blir hysterisk när hon ser dem. Så nu vågar jag inte längre gå på Fornstigen, av rädsla för att de ska komma farandes bakifrån och köra in mig och hunden. Har fram tills för några månader sedan gått med kryckor. Jag var då med om att ett gäng cyklister kom i hög fart bakifrån och överrumplade mig så att jag tappade kryckorna i marken. Ingen av cyklisterna stannade upp eller bad om ursäkt!

Vad gäller cyklisternas aktivitet online, så har jag nu under 1 års tid följt deras sida på Facebook som heter "MTB Lovö, mälareöarna". Det är

en öppen grupp för cyklister med 388 medlemmar. På denna sida är även Stock-

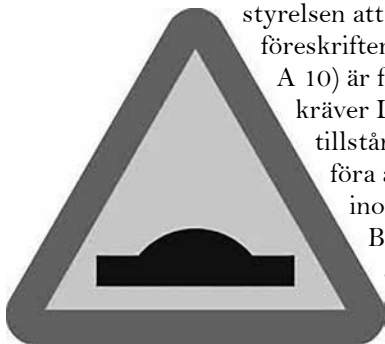
holms stigcyklister och Cykelfrämjandet aktiva. Här arrangerar de publika events med så kallade "stigvisningar" på Lovö. Då samlas de i större grupper, oftast på lördagar, och cyklar ihop på Fornstigen. I eventen uppmanas det oftast att hålla högt tempo på stigarna. De använder sig av en app som heter *Strava* där de mäter hastighet och lägger upp rutter. Denna info delas online. Under det senaste året har dessa "stigvisningar" utökats till att även inkludera markerade ridvägar och den orangea vandringsleden. Det händer att de då och då laddar upp kartor över Lovös alla stigar och ritar in rutter för andra cyklister. Dessa rutter sprids till andra cykelforum på nätet. Det de gör, är att rita över befintliga stigar, bl.a. ridvägar och Fornstigen. Se bifogad skärmdump där de ritat in en gul markering längs hela ridområdet nära Vattenverket! Så med andra ord, uppmuntras cyklister i hela Stockholm att cykla på både ridvägar och vandringsleder! Och dessa kartor sprids ... Jag har pratat med hästägare både i Lunda, Berga och Hogsta. De uppskattar inte att cyklister tar sig friheten att markera cykelvägar på avsedda ridvägar. De upplever också att detta är farligt, ffa. då cyklister kommer farandes i hög fart bakifrån. Hästar är ju flyktdjur och detta kan leda till allvarliga olyckor. Sedan de nya skyltarna kommit upp om cykelförbud på Fornstigen, pågår det nu en diskussion i Facebook-gruppen där medlemmar, uttryckligen, UPPMANAS att strunta i förbudet och att köra på i hög fart! Vidare skriver flera medlemmar att

oavsett vad som händer så kommer de att strunta i förbudet. Under helgen som varit nu, har jag med egna ögon sett hur cyklisterna kör rakt förbi skyltarna i samma takt som vanligt. Man känner sig maktlös! Vi vill kunna promenera på stigarna, utan att känna oro för att bli påkörd. Kan man utöka förbudet med någon form av farthinder möjligtvis?”

Cyklisterna hänvisar till att allemansrätten ger dem rätt att cykla på Fornstigen. Men allemansrätten har en balans mellan rättigheter och skyldigheter. Naturvårdsverkets sammanfattning av denna balans är: ”Inte störa – inte förstöra”. MTB-cyklisterna både stör och förstör. På grund av Länsstyrelsens långa handläggnings-tid har vi hamnat i en situation där vi har åtminstone ett moraliskt ansvar för olyckor och konflikter på Fornstigen. Sveriges Hembygdsförbunds advokat rekommenderar att omgående sätta upp förbudsskyltar och bygga hastighetshinder. Så beslutade styrelsen. De ovan beskrivna hänsynslösa cyklisterna river emellertid hastighetshindren och plockar bort skyltarna om cykelförbud.

Om hastighetshindren säger Länsstyrelsen att det enligt föreskrifterna (A 2 och A 10) är förbjudet eller kräver Länsstyrelsens tillstånd att uppföra anläggningar inom reservatet. Begreppet anläggningar exemplifieras i föreskriften

med ”uppföra byggnad eller anläggning till exempel brygga, vindkraftverk, eller mast”. Våra cykelhinder faller utanför denna beskrivning. Reservatets skötselplan (sid 82) säger tvärt om att ”Det är viktigt att se till att konflikter mellan de olika användarna minimeras, till exempel genom fysiska åtgärder som minskar slitage och cyklisternas hastighet”. Våra hastighetshinder är avsedda att både dämpa cyklarnas hastighet och göra cykling på Fornstigen mindre lockande.

Beslut om nya föreskrifter ska fattas efter sommaren. När vi får beslutet om cykelförbud på Fornstigen kan vi kanske andas ut. Vi måste nog ändå fortsätta att motverka de problem cykelintressena skapar med sin våldsamma framfart. Cykelintressena säger i sociala medier att de inte kommer att bry sig om ett cykelförbud på Fornstigen.

Lovö naturreservat beslutades av Länsstyrelsen, som även har författat regelverket inkl. texten om reservatets syfte. Lovö hembygdsförening bidrar genom Fornstigen till att uppfylla syftet med Lovö naturreservat. MTB-cykling på Fornstigen motverkar reservatets syfte. Den möjliga lösningen kan vara att cykelintresset erbjuds en alternativ cykelled. En början är att Länsstyrelsen och Fastighetsverket tillsammans med cykelintresset till exempel utvecklar den orangea leden Lovö runt till en cykelled som är lika attraktiv och utmanande för MTB-folket som Fornstigen.

Bertil Ottoson

MARKNADSDAGEN I SEPTEMBER

Solen strålade när vi packade upp vårt material på borden. Men då och då drog en kraftig vindby över marknadsplatsen, vi fick hålla i vårt material som ibland ville flyga bort. Som vanligt hade vi gott om böcker och skrifter på bordet samt våra tröjor och kassar med Varglappsmotiv. Böckerna hade i år kompletterats med Anna Götlind och Rolf Linds Spår av ett liv, samt Justine Lagaches Gödsel och Naturligtvis, den senare högaktuell med fokus på mångfald i trädgården.

Mest populärt var nog vårt lotteri med vinst på varannan lott. Vinsterna är fint inslagna, så innehållet blir en överraskning. Och behållningen blev ett välkommet bidrag till föreningens ekonomi.

Det är glädjande att försäljning av lokala produkter

ökar. Det fanns många stånd med egenodlat, det mesta ekologiskt. Andra hade bakat och dukat upp vackert. Kring flera stånd fick man köa. Elin och Karels vagn dignade av vackert packade, ekoodlade grönsaker från Prästgårdens jord.

Lovö Magasin med Ewa von Vowern serverade som vanligt sin goda mat (kryddig köttgryta och vegetarisk böngryta). Samma sak gjorde Anders Rydström (rårakor med grönsaker, färrost och lingon) med familj från Lovö prästgård. Båda verkade ha fullt upp mest hela tiden.

I år hittade fler än tidigare upp till Hogsta. Många uttryckte sin förtjusning över Bagarstugan. Den här dagen hade vi ingen möjlighet att elda i bakugnen, men det går bra att boka in sig till bakdagen den 28 september, då vi också har ölprovning. Anmäl dig till Håkan Svensson (se annons på baksidan).

I Magasinet lockar utställningen om FRA fortfarande många besökare. En permanent utställning om FRA kommer byggas på mellanplanet då utställningen om Lovös historia byggts färdig på övre planet.

En nyhet på mellanplanet var Jörgen och Karin Eks komplettering av trädgårdsutställningen med en fin installation om gäddfiske i ryssja med naturtrogen gädda!

I Smedjan fanns Anders Florgård och Gunnar Lithén. Ässjan är renoverad och fungerar fint. Nu återstår kåpan, som är rostig och sprucken.

En halvtimme innan stängning kom en rejäl regnskur, som skyndade på avslutningen. Men vi var nog nöjda med att packa ihop efter en hektisk dag med många besökare.

Text Eva Ottoson, foto Ove Westerberg

LÖRDAGEN DEN 28 SEPTEMBER HAR VI BAKNING OCH ÖLPROVNING I BAGARSTUGAN.

Bakningen börjar kl 13 och ölprovningen så snart det första brödet lämnar ugnen! Ölsorterna blir från vikingatid till det moderna mikrobryggeriet.

Vi tändar bakugnen i god tid och hoppas att baksugna med egna degar anmäler sig till Håkan Svensson på 070 942 11 00 eller hakan@landbo.se

Exempel på degrecept finns på hemsidan: lovohembygd.com

Professor Anna Götlind har i boken *Spår av ett liv* med sin mikrohistoriska metod kartlagt en sexårig föräldralös pojkes liv som fosterbarn och smedlärling på fyra gårdar på Lovön och som gårdssmed på Färingsö till sista vilan på Sångakyrkogård. Träffa Anna Götlind tisdagen den **24 september kl 19 på Klockargården** dit hon kommer med sin medförfattare, **Rolf Lind**, barnbarnsbarn till bokens huvudperson, August Theodor.

Maja Hagerman kommer till Ekerö bibliotek i Tappström **onsdagen den 16 oktober kl 19** och berättar om sin senaste bok *Trådarna i väven: på spaning bland minnen och kulturarv i Sverige*. Ett kulturarv kan liknas med ett inre landskap som ständigt förändras.

Vid vårt årsmöte i Kina slottskök 1995 berättade Maja Hagerman om sin första bok *Spåren av kungens män*, när Sverige blev ett kristet rike i skiftet mellan vikingatid och medeltid.

EleonoraPosten

ISSN 1651-6508

Utges av Lovö Hembygdsförening

Redaktör: Bertil Ottoson

Layout: Maria Wold-Troell

Manusstopp till nr 4, 2019 den 30 november

Lovö hembygdsförening

Breidablick 2

178 93 Drottningholm

www.lovohembygd.com

Medlemsavgift 200 kr/Familj 250 kr

Plusgiro 8812-0

Swish 123 576 35 94